

De tekst op tafel. Problemen en perspectieven van de poëzieanalyse als wetenschappelijke discipline

Thomas Vaessens (UvA), Jan Konst (FU Berlin), Gijsbert Pols (FU Berlin)

t.l.vaessens@uva.nl

NEERLANDISTIEK.NL 09.06; GEPUBLICEERD: [december 2009]

Wat betekent de poëzieanalyse nog in ons vak? Beschouwen we het soort omgang met literaire teksten, dat erop gericht is betekenis toe te kennen aan die teksten, nog als wetenschap? En zo ja: is het ook méér dan een hulpwetenschap van (bijvoorbeeld) de cultuurgeschiedenis of de ideologiekritiek?

Elke student Nederlandse taal en cultuur krijgt in zijn of haar BA een cursus in het analyseren en interpreteren van literaire teksten en vrijwel elke docent zal beamen dat die cursus een cruciaal onderdeel is van het neerlandistische curriculum. Maar tegelijkertijd staat ook wel vast dat klassieke interpretatieve proefschriften uit de hoogtijdagen van de 'ergocentrische literatuurbeschouwing' in de neerlandistiek als die van Van de Watering (*Met de ogen dicht. Een interpretatie van enkele gedichten van Lucebert als toegang tot diens poëzie en poetica*, 1979), Mosheuvel (*Een roosvenster. Aantekeningen bij 'Een winter aan zee' van A. Roland Holst*, 1970) en Stamperius (*Marsmans Verzen. Toetsing van een ergocentrisch interpretatiemodel*, 1977) vandaag de dag niet meer aangevangen en al helemaal niet meer gefinancierd zullen worden.¹

Mosheuvel schrijft in zijn inleiding dat zijn dissertatie antwoord probeert te geven op twee vragen:²

1. wat staat er in de afzonderlijke gedichten van *Een winter aan zee*?
2. wat valt er te zeggen over de samenhang tussen die gedichten, hun ordening in afdelingen, de compositie van de bundel?

Het zijn voor-de-hand-liggende vragen met een hoog *common sense*-gehalte. Bewust of onbewust zal elke nauwkeurige poëzielezer zich zo ongeveer deze twee dingen afvragen wanneer hij een bundel ter hand neemt. Maar in de huidige academische constellatie zijn dit geen valide (analytische) onderzoeksvragen meer. Aan het (leren) beantwoorden ervan kennen we in de onderwijspraktijk van de *undergraduates* nog altijd een zekere didactische functie toe, maar in onze rol van onderzoekers (of van beoordelaars van onderzoeksvorstellen) zijn we het *de facto* als een vorm van hobbyïsme gaan beschouwen.

¹ Dit geldt ook voor uit dezelfde periode stammende interpretatieve proefschriften op het terrein van het proza, zoals Blok 1960 en Sötemann 1966.

Een van de redenen voor de veranderde houding van literatuurwetenschappers ten opzichte van wat we hier maar de 'traditionele' tekstanalyse zullen noemen, is dat we het er wel over eens zijn dat de premissen ervan poëticaal (en dus normatief) geladen zijn. De 'conventies van de geschoolde lezer'³ voeren terug op de modernistische ('zuivere', 'autonomistische'...) poëtica van grote modernisten als T.S. Eliot (die door Menand en Rainey 'the first non-academic critic who sounds like an academic critic' is genoemd)⁴ en Nijhof (wiens poëtica zich tot de Nederlandse literatuurbeschouwing verhoudt zoals die van Eliot tot de Angelsaksische).⁵ De modernistische denkbeelden over onder meer coherentie en referentialiteit zijn door onder anderen de *new critics* in de literatuurbeschouwing gesystematiseerd, waarna ze tot op de dag van vandaag in traditionele schoolpoëtica's zijn gereproduceerd als stelsel van claims over hoe gedichten gelezen dienen te worden.

In dit stelsel zijn drie basisaannames herkend; de drie 'klassieke' premissen van het lezen: 1. het gedicht is een 'organische' heelheid, wordt als 'natuurlijk' gewaardeerd en geldt als bron van bijzondere kennis; 2. de tekst representeert een subject; er klinkt een authentieke 'stem', al is dat apert niet de stem van de auteur en 3. de tekst vertoont, ook als hij zich op het eerste gezicht als chaotisch aan de lezer voordoet, op een hoger niveau een innerlijke coherentie.⁶ Deze premissen dicteren een leesregime waarin nauwkeurigheid voorop staat en waarin het vinden (niet construeren!) van samenhang het einddoel is. Een regime dat het gedicht opvat als autonome entiteit. 'Interpretatie' is in dit regime bijna synoniem met 'ontcijfering'; het achterhalen van een verborgen eenheid achter de tekst, die de tekst opent en er de betekenis van blootlegt. Een leeshouding waarvan Nijhoffs regel 'Lees maar, er staat niet wat er staat' het adagium kan zijn.

Wanneer poëzie zich aan de premissen en het instrumentarium van dit traditionele leesregime onttrekt, komt de indringende lezer in de problemen. Dat gebeurde bijvoorbeeld toen recensenten en wetenschappers vanuit een modernistisch normatief kader de (provocatief-eenvoudige, concrete, spreektaalige) poëzie van Zestigters als Schippers of Vaandrager gingen lezen (en veroordelen).⁷ Of toen de kritiek zich geconfronteerd zag met de postmoderne poëzie van dichters als Dirk van Bastelaere of Tonnus Oosterhoff, waarin de modernistische (lees)conventies stelselmatig worden uitgedaagd.⁸

Maar ook oudere, meer op de modernistische leesconventies toegesneden poëzie kan de interpreet voor problemen stellen. De academische poëzie-analyse is zich, ook in de hoogtijdagen van de ergocentrische literatuurbenadering, altijd goed bewust geweest van die problemen, en deze werden dan ook niet uit de weg gegaan. Een mooi voorbeeld daarvan is de dissertatie van Van de Watering uit 1979. Van de Watering is bijna koppig in de vasthoudendheid waarmee hij Luceberts werk te lijf gaat, ondanks alle interpretatieproblemen waarvoor dit werk zijn lezers stelt. Over de moeilijkheden bij de interpretatie van Luceberts werk schreef hij het volgende:

---

² Mosheuvel 1980:6.

³ Vaessens & Joosten 2003.

⁴ Menand & Rainey 2000:12.

⁵ Vaessens & Joosten 2003:47.

⁶ Zie voor de adstructie van deze premissen Vaessens & Joosten 2003:18 e.v.

⁷ Mourits 2001:52 e.v.

⁸ Zie bv. Brems 1986:548. N.a.v. de bloemlezing *Golden Boys* van Van Bastelaere en Spinoy schrijft Brems: 'Er is iets vreemds aan deze poëzie. Ik denk dat ze geen centrum heeft, of geen kern. Ze ontwikkelt geen idee of zoekt – omgekeerd – niet naar een essentie, maar ze waaiert uiteen in flarden. [...] Wellicht heeft het iets met die versplintering van het levensgevoel te maken. [...] Voor het eerst heb ik heel sterk het gevoel dat er zich een poëzieontwikkeling voordoet die mij voor een generatiekloof plaatst. Dat ik er wel iets over kan zeggen, dat het mij meer dan buitengewoon fascineert, maar dat ik op essentiële punten een buitenstaander blijf'.

De moeilijke toegankelijkheid (niet alleen van deze poëzie) heeft aanleiding gegeven tot het ontstaan van een complex van houdingen en opvattingen, die ik geneigd ben te beschouwen als noodoplossingen voor het probleem.⁹

Zo'n noodoplossing is volgens Van de Watering de opvatting dat men deze poëzie alleen moet aanvoelen in plaats van ze te willen begrijpen, of de gedachte dat ze louter associatief tot stand gekomen is en dat ze daarom ook niet rationeel begrepen hoeft te worden. Van de Watering vervolgt:

Een serieuze literaire kritiek, en al helemaal een literatuurbeschouwing die ernaar streeft, wetenschappelijk te zijn, kan met zulke opvattingen [...] geen genoegen nemen.

Het typeert niet alleen Van de Watering, maar ook de meeste andere kopstukken van de poëtische tekstinterpretatie in de neerlandistiek van de jaren zestig en zeventig, dat zij deze problemen eerder opzochten dan dat ze ze uit de weg gingen. In het legendarische tijdschrift *Merlyn*, bijvoorbeeld. Steeds weer wordt op dat podium juist poëzie aan meticulous analyses en indringende lecturen onderworpen die de op samenhang gerichte *close reading* ontregelt: Polet, Kouwenaar, Claus, Hamelink, Lucebert...

Ook een destijds veelgebruikt schoolboek als dat van Dr. W. Drop en Drs. J.W. Steenbeek, *Indringend lezen I. 'Close reading' van poëzie* (1970), beperkt zich zeker niet tot het soort (modernistische) poëzie waarvoor de traditionele poëzie-analyse gemaakt is. Hoewel Drop en Steenbeek de leerlingen willen leren bij het lezen van een gedicht op zoek te gaan naar een eenheid waarbinnen alle details hun 'natuurlijke plaats' hebben,¹⁰ bevat hun lesmateriaal tal van gedichten waarbij zij (moeten) opmerken dat dit niet altijd lukt. Bij het-eerste-het-beste gedicht dat ze de leerlingen ter indringende lezing voorleggen, Kouwenaars 'hand o.a.', merken de auteurs het volgende op:

Na een keertje doorlezen zullen we het allemaal wel een moeilijk gedicht vinden, dit *hand o.a.* Toch kunnen we met geduldig lezen een heel eind komen. Wel moeten we bij voorbaat aanvaarden, dat je in dit soort gedichten vaak met een paar 'blinde vlekken' blijft zitten.¹¹

Drop en Steenbeek maken het zichzelf dus niet makkelijk (er zijn gedichten die de interpreter met minder 'blinde vlekken' opzadelen dan Kouwenaars 'hand o.a. '), maar de formulering en de metaforiek van deze passage maken duidelijk dat dit gedicht hun geloof in de premissen van het indringende lezen niet aantast: het enige wat een *volledig* begrip in de weg staat, zijn een paar blinde vlekken. De figuurlijke betekenis van 'blinde vlek' is volgens Van Dale 'iets wat men (m.n. ondanks het feit dat men herhaaldelijk er op gewezen wordt) niet ziet, inziet, begrijpt of iets wat men verkeerd interpreteert'. Als we in 'hand o.a.' met blinde vlekken blijven zitten, ligt dat dus aan ons, en niet aan het gedicht.

Toch is er inmiddels nogal wat veranderd. Toen de zojuist gepasseerde passage uit het schoolboek van Drop en Steenbeek in 2000 onder de titel 'Indringend lezen volgens Dr. Drop' als *ready made* opdook in

---

⁹ Van de Watering 1979:9.

¹⁰ Drop & Steenbeek 1970:15.

¹¹ Drop & Steenbeek 1970:32.

de bundel *Waterstudies* van de dichter K. Michel,¹² paste dat in een gestage ontwikkeling in het denken over poëzie en de interpretatie ervan. Michels gedicht maakt niet alleen de schoolmeesterstoep belachelijk die kenmerkend is voor *Indringend lezen* (de eerste schoolpoëtica van na de Mammoetwet), maar ook de premissen ervan; de conventies van de geschoolde lezer.

De *ready made* markeert een literaire klimaatverandering. Werden de conventies van de geschoolde lezer lang voor vanzelfsprekend gehouden, vanaf de late jaren tachtig worden ze steeds nadrukkelijker bevraagd. In de poëzie (bijvoorbeeld door de Zestigsters of door de postmodernen), én in de literatuurbeschouwing. Kon Van de Watering in 1979 nog schrijven dat ‘werkelijk inzicht’ in afzonderlijke gedichten het doel van zijn onderneming was,¹³ en kon hij in datzelfde proefschrift nog ronduit uitkomen voor het anti-theoretische karakter van zijn onderneming – ‘over de gevolgde werkwijze [...] zou ik vooraf liefst zo weinig mogelijk zeggen’, schrijft hij, want ‘een beschouwing vooraf [zou] onvermijdelijk een enigszins theoretisch karakter hebben’¹⁴ – daar zien we in de poëziebeschouwing van de laatste decennia onmiskenbaar een toenemende reflectie op (en een toenemend bewustzijn van) de normativiteit van de traditionele leesconventies.

Waar het in deze ontwikkeling om gaat, is dat de letterkunde afstand is gaan nemen van een traditie die gedurende het grootste deel van de twintigste eeuw dominant (en voor velen: vanzelfsprekend) was: de positie (of het geloof) dat in de Angelsaksische wereld met de term ‘liberal humanism’ wordt aangeduid.¹⁵ Het gaat om een literaire theorie die, in de woorden van Peter Barry, niet van zichzelf wilde weten dat ze een theorie was (en dus was ze een geloof).¹⁶ Een geloof dat weinig onzekerheden kende over wat ‘literaire kwaliteit’ precies was (zoals in het proefschrift van A.L. Sötemann, dat als doel had objectieve en universele, aan de bestudering van de tekstcompositie ontleende grondslagen te vinden voor literaire kwaliteitsoordelen).¹⁷

In een recente bijdrage aan *Nederlandse letterkunde* refereert Gillis Dorleijn aan dat zelfde geloof. Hij schrijft dat zich gedurende de afgelopen anderhalve eeuw ‘een collectief geloof’ gevestigd heeft ‘in wat literatuur is en wat literatuur niet is’. Vanuit dat geloof is een eveneens collectief besef aangekweekt hoe je met literatuur moet omgaan en hoe niet.¹⁸ Dorleijn zelf is, als leerling van Sötemann, binnen dat geloof opgevoed en opgeleid. Maar, schrijft hij, ‘als onderzoeker heb ik mij van dat geloof als iets wat vanzelfsprekend is echter moeten losmaken en de factoren die dat geloof bepalen tot object moeten maken’.¹⁹ En vanuit die nieuwe positie constateert hij dat de traditionele literaire tekstanalyse en interpretatie problematisch zijn geworden: ‘onbekommerde en ongereflacteerde tekstinterpretatie is in feite een directe uiting van dat geloof’, schrijft hij.

Wat er ‘onbekommerd’ en ‘ongereflacteerd’ is aan het soort tekstinterpretatie dat Dorleijn bekritiseert, is dat het start vanuit een (subjectieve) poëtische positie, een positie die nooit uitgangspunt van (objectief) wetenschappelijk onderzoek kan zijn. Dit inzicht weerhoudt Dorleijn ervan zich bezig te houden met tekstinterpretatie (in de zin van: betekenis toekennen aan teksten). In zijn eigen onderzoek

---

¹² Michel 2000:23. Zie hierover Vaessens en Joosten 2003:15 e.v. Konst 2008.

¹³ Van de Watering 1979:10.

¹⁴ Van de Watering 1979:11.

¹⁵ Bertens 2001:6-9, vgl.; Vaessens 2009:19-36.

¹⁶ Barry 2002:11 e.v.

¹⁷ Sötemann 1966.

¹⁸ Dorleijn 2009:16.

¹⁹ Dorleijn 2009:16.

richt hij zich de laatste vijftien jaar in toenemende mate op de 'hardere', minder aan een literaire ideologie (of: geloof) gerelateerde literatuursociologie, waarmee hij kiest voor dezelfde weg die in Nederland Hugo Verdaasdonk bewandelde.

Maar Verdaasdonk, Dorleijn en andere literatuursociologische georiënteerde onderzoekers zijn natuurlijk niet de enigen in de neerlandistiek die van hun geloof gevallen zijn. Anderen hielden echter wel vast aan de analyse van literaire teksten en gingen op zoek naar een minder onbekommerd en minder ongerefleeteerd soort tekstinterpretatie.

In recent interpretatief onderzoek op het terrein van de poëzie is opvallend veel aandacht voor leesconventies. Kennelijk worden die dus *niet* meer voor vanzelfsprekend aangenomen. In de proefschriften van Yra van Dijk (2006), Gaston Franssen (2008) en Piet Gerbrandy (2009), bijvoorbeeld, maar ook eerder al in het proefschrift van Odile Heynders uit 1991, dat voor een belangrijk deel over de *vooronderstellingen* van de gepleegde (deconstructivistische) lecturen gaat.²⁰ Net als de literatuursociologen, zijn de in meer of mindere mate poststructuralistisch georiënteerde auteurs van de genoemde studies in discussie met een ouderwets (ongerefleeteerd) soort tekstinterpretatie.

In een opener en minder eurocentrisch wordende wereld is de intellectuele geloofwaardigheid van de oude literaire metafysica (Dorleijns 'geloof') geleidelijk aan onder grotere druk komen te staan. De essentialistische en universalistische pretenties ervan zijn in de laatste decennia van de vorige eeuw met grote kracht bestreden, niet alleen om methodisch-paradigmatische, maar ook om (cultuur)politieke redenen. In het tekstanalytisch onderzoek kwam de canon onder vuur te liggen, bijvoorbeeld in de publicaties van feministische literatuurwetenschappers die erop wezen dat die canon als vanzelfsprekend een mannelijke aangelegenheid was.

Wie zoveel oog heeft voor de bevangenheid van eerdere lezers, kan natuurlijk niet nalaten ook zijn eigen bevangenheid te expliciteren. Dus noemde Maaïke Meijer haar proefschrift in 1988 een 'pleidooi voor grotere zelf-reflexiviteit' van degenen die een rol spelen in de poëzie en haar interpretatie, en expliciteerde ze haar eigen positie als literatuurwetenschapper in de volgende karakteristiek van haar feminisme:

*Het is een omvattende filosofie, een kritische theorie en een wereldvisie met implicaties op alle gebieden van het politieke, sociale, economische en culturele leven. In dit geval vertaalde het zich tot een visie op de hele literatuur.*²¹

De onderzoeker kan zich niet losmaken van de basale 'filosofie' die ook haar houding ten opzichte van het literaire object bepaalt. Dit nieuwe bewustzijn is het onderscheidend kenmerk van het soort tekstanalyse waarvan Meijer in Nederland een van de prominentste vertegenwoordigers is (hier breed opgevat als de waaier van feministische literatuurbeschouwing, ideologiekritiek, deconstructie en, nog breder, Postcolonialism en Cultural Studies), onderscheidend in elk geval ten opzichte van het *liberal humanism* van de traditionele tekstanalyse (Van de Watering et al): het expliciteert de positie van de

²⁰ Heynders 1991. Ook in de studie van het proza zien we dit. Zie bv. Van Alphen 1988 en Pieterse 2008.

²¹ Meijer 1988:16.

onderzoeker en het verdisconteert die positie in het onderzoeksdesign, omdat het ervan uitgaat dat ideologie zich laat expliciteren en bevragen, maar niet uitschakelen.²²

Het tekstgerichte onderzoek binnen de neerlandistiek is met dit alles sterk van karakter veranderd. Om te beginnen heeft de desacralisering van de modernistische canon, die van de (poststructuralistische) kritiek op het *liberal humanism* het gevolg was, ertoe geleid dat literaire tekstanalyse niet meer (zoals tijdens de hoogtijdagen van de *close reading*) door de onomstreden status van het object gelegitimeerd wordt. In reactie daarop zijn nieuwe aandachtsgebieden ontgonnen. We hanteren een veel bredere opvatting van ons object door ons ook (en misschien: vooral) te richten op teksten van buiten de (modernistische) canon. Ook de literatuur zelf is in onze gedemocratiseerde en transnationale cultuur ook diverser, meerstemmiger geworden. Wanneer in het recente onderzoek de aandacht op leesconventies kwam te liggen, was dat vaak ook omdat er in de letterkundige (analytische en interpretatieve) praktijk van de confrontatie met een ander soort literaire teksten vragen gerezen zijn over de bruikbaarheid van het (klassieke en minder klassieke) tekstanalytische instrumentarium. De 'close reading' hoorde bij een bepaald teksttype, en dat teksttype is zijn alleenrecht op het label 'kwaliteitsliteratuur' verloren. Dat betekent dat we opnieuw, nu vooral met praktische vragen, naar de werkwijzen en premissen van de close reading kijken.

Hiermee is niet gezegd dat het tekstgerichte onderzoek als zodanig uit beeld is verdwenen. Wel moeten we ons ervan bewust zijn dat interpretatie van literaire teksten in het huidige verzakelijkte onderzoeksklimaat moeite heeft zichzelf als legitieme vorm van wetenschapsbeoefening te presenteren, niet in de laatste plaats omdat de onbekommerde en ongerefecteerde tekstinterpretatie van weleer nog zo vers in het geheugen ligt. En omdat het de literaire tekstanalyse momenteel aan een gedeelde agenda ontbreekt. Het is zelfs niet overdreven om te stellen dat er in ons vak op het moment überhaupt nauwelijks over interpretatie wordt gedebatteerd.²³

De tekstanalytische bijdragen die hier onder de noemer *De tekst op tafel* bijeengebracht zijn, willen het gesprek over de analyse en interpretatie van poëtische teksten in de neerlandistiek weer op gang brengen. In elke bijdrage staat een eenentwintigste-eeuwse Nederlandstalige bundel centraal. De verschillende onderzoekers gaan proefondervindelijk te werk: wat gebeurt er wanneer een academische letterkundige vanuit zijn of haar specifieke achtergrond en scholing hedendaagse poëzie te lijf gaat? De bijdrage die de *De tekst op tafel* als verzameling leesexperimenten levert aan het debat over hoe het verder moet met de interpretatie van poëzie als wetenschappelijke discipline is dus eerder

---

²² Er zijn duidelijke parallellen tussen de wijze waarop Meijer zich in haar proefschrift afzet tegen de toenmalige tekstinterpretatieve praktijk en de literatuursociologische georiënteerde kritiek op tekstinterpretatie van Dorleijn (2009) en anderen. Aan de hand van Jonathan Culler laat Meijer zien hoe het besef is doorgedrongen dat de interpretatieve praktijk als zodanig object van onderzoek moest worden, waarmee tekstinterpretatie tijdelijk naar het tweede plan verdween: eerste moest er studie gemaakt worden van wat de interpreter eigenlijk doet in het construeren van betekenissen in als poëzie gelezen teksten. Er was een nieuw soort zelfreflectie nodig, en een nieuw bewustzijn van het institutionele karakter van literatuur (Meijer 1988:49-52).

²³ In het internationale literatuurwetenschappelijke debat ligt dat anders. Sinds de vroege jaren negentig wordt er flink gedebatteerd over nieuwe legitimatie voor tekstgericht, interpretatief onderzoek. Vaak betreffen dit studies die zich de vraag stellen naar nieuwe wegen voor de literatuurwetenschap na het poststructuralisme (bv. Davis 2004). Er verschijnen studies waarin het linguïstische denkkader van het poststructuralisme wordt afgewogen tegen een meer pragmatisch kader waarin literatuur weer primair als vorm van communicatie wordt gezien (taalhandelingstheorie, *discourse analysis*) (bv. Harris 1996). Ook kan gewezen worden op studies gerelateerd aan de *ethical turn* in de literatuurwetenschap (bv. Gibson 1999).

experimenteel dan methodisch-paradigmatisch. Blijken moet of er *in de praktijk* van de analyse van hedendaagse poëtische teksten tekortkomingen van het literatuurwetenschappelijke instrumentarium aan het licht komen. Tegen welke interpretatieve problemen lopen de interpreten op? Waar hebben ze andere dan de gebruikelijke analytische instrumenten nodig?

De bijdragen aan *De tekst op tafel* komen voort uit een expert meeting van academische specialisten op het terrein van de twintigste- en eenentwintigste-eeuwse Nederlandstalige poëzie aan de Universiteit van Amsterdam in de zomer van 2007. Enkele van de deelnemers hadden kort daarvoor reeds interpretatieve (deel)studies gepubliceerd, of waren juist op dat moment bezig met interpretatief onderzoek (bv. Van Dijk 2006; Heynders 2006; Konst 2004; Konst 2007; Stolk 2006; Joosten & Vaessens 2005). Als organisatoren van deze bijeenkomst wilden wij vooral discussiëren over de legitimering van tekstanalytisch onderzoek. Dat gebeurde aan de hand van eerste versies van de hier bijeengebrachte bijdragen (enkele deelnemers kozen ervoor hun bijdrage elders te publiceren).

Een van de dingen waarover we het eens waren, die dag in de zomer van 2007, is dat tekstanalytische vaardigheden, die we onze studenten aanleren, altijd ingezet moeten worden in het kader van een bredere (cultuurhistorische of ideologiekritische) vraagstelling. En ook zagen we er de noodzaak van in met nog meer energie te gaan werken aan het formuleren van zulke vraagstellingen. Maar dat neemt niet weg dat tekstinterpretatie (in de zin van: het toekennen van betekenissen aan literaire teksten) een cruciaal onderdeel is en blijft van onze wetenschappelijke vakbeoefening. Wij hopen dat ook deze bijdragen dat weer laten zien.

Bibliografie

- Alphen, E. (1988), *Bij wijze van lezen. Verleiding en verzet van Willem Brakmans lezer*. Muiderberg (Coutinho).
- Barry, P. (2002), *Beginning Theory. An Introduction to Literary and Cultural Theory. Second Edition*. Manchester/New York (Manchester University Press).
- Bertens, H. (2001), *Uiteraard Theory. The Basics*. London/New York (Routledge).
- Blok, W. (1960), *Verhaal en lezer. Een onderzoek naar enige structuuraspecten van Van oude mensen, de dingen die voorbij gaan van Louis Couperus*. Amsterdam (Tjeenk Willink).
- Brems, H. (1986), 'Golden boys?'. In: *Dietsche Warande & Belfort* 131-1, p.548-550.
- Davis, C. (2004), *After Poststructuralism. Reading, Stories and Theory*. London/New York (Routledge).
- Dijk, Y. van (2006), *Leegte, leegte die ademt. Het typografisch wit in de moderne poëzie*. Nijmegen (Vantilt).
- Dorleijn, G.J. (2009), 'De plaats van tekstanalyse in een institutioneel-poëtische benadering'. In: *Nederlandse letterkunde* 14-1, p.1-19.
- Drop, W. & J. Steenbeek (1970), *Indringend lezen I. 'Close reading' van poëzie*. Groningen (Wolters-Noordhoff).
- Franssen, G. (2008), *Gerrit Kouwenaar en de politiek van het lezen*. Nijmegen (Vantilt).
- Gerbrandy, P. (2009), *De ging en de rookberg. Intrigerende materie van H.H. ter Balkt en Jacques Hamelink*. Proefschrift Groningen.
- Gibson, A. (1999), *Postmodernity, Ethics and the Novel. From Leavis to Levinas*. Londen/New York (Routledge).
- Harris, W. (1996), *Literary Meaning. Reclaiming the Study of Literature*. Basingstoke/London (MacMillan Press).

- Heynders, O. (1991), *De verbeelding van betekenis. Veronderstellingen en praktijk van deconstructieve lezingen: teksten van Paul Celan en Gerrit Achterberg*. Leuven/Apeldoorn (Garant).
- Heynders, O. (2006), *Correspondenties. Gedichten lezen met gedichten*. Amsterdam (Amsterdam University Press).
- Joosten, J. & T. Vaessens (2005), 'Identiteit, evolutie en engagement. Moderniteitskritiek in de poëzie van Mustafa Stitou.' In: *Nederlandse letterkunde* 10-2, p. 129-154.
- Konst, J.W.H. (2004), 'Het gedicht "Goya als Hond" (1999) van Stefan Hertmans: een analyse.' In: *Spiegel der letteren* 46-1, p. 49-75.
- Konst, J.W.H., "'Poëzie is gevaarlijk of zij is geen poëzie.'" Ilya Leonard Pfeijffer en de poëtica van de obscuritas.' In: *Nederlandse letterkunde* 12 -1, p. 1-21.
- Konst, J.W.H. (2008), "'Vertel nu het gedicht in je eigen woorden na.'" Over het interpreteren van de poëzie van K. Michel.' In: *Parmentier* 17-1, p. 50-59.
- Menand, L. & L. Rainey (2000), 'Introduction'. In: A. Litz, L. Menand & L. Rainey (eds.), *The Cambridge history of literary criticism*, vol. VII, *Modernism and the New Criticism*. Cambridge (Cambridge).
- Meijer, M. (1988), *De lust tot lezen. Nederlandse dichters en het literaire systeem*. Amsterdam (Sara).
- Michel, K. (2000), *Waterstudies. Gedichten*. Amsterdam (Meulenhoff).
- Mosheuvel, L.H., *Een roosvenster. Aantekeningen bij Een winter aan zee van A. Roland Holst*. Groningen (Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis).
- Mourits, B. (2001), *Zestig. Een nieuwe datum in de poëzie*. Amsterdam (Podium).
- Pieterse, S. (2008), *De buik van de lezer. Over spreken en schrijven in Multatuli's Ideeën*. Nijmegen (Vantilt) 2008.
- Sötemann, A.L. (1966), *De structuur van Max Havelaar. Bijdrage tot het onderzoek naar de interpretatie en evaluatie van de roman*. Groningen (Wolters-Noordhoff).
- Stolk, F. (2006), 'Dit is het antwoordapparaat van uw dichter; Robert Ankers *Goede manieren* postmodern?'. In: *Nederlandse letterkunde* 11-2, p. 136-148.
- Vaessens, T. & J. Joosten (2003), *Postmoderne poëzie in Nederland en Vlaanderen*. Nijmegen (Vantilt).
- Vaessens, T. (2009), *De revanche van de roman. Literatuur, autoriteit en engagement*. Nijmegen (Vantilt).
- Watering, C.W. van de (1979), *Met de ogen dicht. Een interpretatie van enkele gedichten van lucebert als toegang tot diens poëzie en poetica*. Muiderberg (Coutinho).